Burgerparticipatie: recht én plicht

Pierre Heijnen

Het vertrouwen van burgers in de overheid is niet om over naar huis te schrijven. Meewerken aan vaccinatie tegen een pandemie? Volstrekt niet vanzelfsprekend. Het kastje van Camiel wordt gewantrouwd, onder meer vanwege de veronderstelde bedreiging van de privacy. De opkomst bij de raadsverkiezingen in november was ondanks de landelijke media-aandacht bedroevend. Hoewel in internationaal perspectief Nederland beschikt over goede collectieve voorzieningen in onderwijs, zorg en veiligheid en een goed werkende democratie, blijft de onvrede over onderwijs, zorg, veiligheid en bestuur groot. Publieke dienstverleners worden niet met respect bejegend, maar regelmatig met agressie in woord en gebaar. Politieke partijen die het meest verantwoordelijk worden gehouden voor de stand van zaken in onze verzorgingsstaat, staan op verlies in opiniepeilingen. Partijen die de onvrede articuleren scoren beter. Er lijkt soms sprake van een legitimiteitscrisis van onze collectieve voorzieningen.

Er is zeker wat aan te merken op onderdelen van ons bestuur en de semi-collectieve sector. Maar is dat het hele probleem of is er meer aan de hand? Ik denk het laatste. De overheid en de (semi-)collectieve sector worden ervaren als over de burgers, niet van de burgers, als zonder de burgers, niet met de burgers. De samenleving is niet van ons samen, maar van anderen. Hoezo samen werken, samen leven? ‘Ze’ doen maar. Dát is naar mijn indruk de kern van het probleem. Anders geformuleerd: burgerschap - als het idee van gedeelde verantwoordelijkheid voor de samenleving, in het klein, voor het gezin, de straat, de buurt of de vereniging en in het groot, voor de school, het verzorgingstehuis, de woningcorporatie, de gemeente - is nog steeds op z’n retour. Dat idee raakt eerder steeds verder op de achtergrond dan dat het terrein wint.

Natuurlijk, de tijd van de organisatie van allerlei diensten in eigen, vaak levensbeschouwelijke, kring, van kruisvereniging tot voetbalclub, van woningcorporatie tot school en van vakbond tot branche-organisatie ligt ver achter

ons. De burger heeft zich bevrijd uit zijn zuil, is geëmancipeerd, hoger opgeleid en mondiger geworden. De burger kan kiezen uit een concurrerend aanbod van crèches, scholen, zorginstellingen, woningcorporaties, etc., etc. Niet meer de pastoor, de dominee of de socialistische voorman bepaalt nog waar je aan deelneemt, dat doe je zelf! Prima, maar steeds sterker worden we geconfronteerd met een belangrijk nadeel van deze ontwikkeling. Werden die collectiviteiten vroeger ervaren als gemeenschappelijk eigendom, als iets van de burger, nu is die burger als het ware van zijn collectiviteiten vervreemd: ze zijn niet meer van hem, maar van de ander, de corporatiedirecteur of het schoolbestuur, personen of gremia waarmee hij geen enkele binding heeft. Hij spreekt daar ook niet over mee, wordt niet betrokken bij de organisatie van al deze voorzieningen, de democratiseringsinspanningen van de ’70-er jaren ten spijt.

Hoe zorgen we ervoor dat de overheid en de semi-collectieve sector weer van de burger worden? Niet door de burger in zijn rol van consument te versterken, maar door de burger opnieuw aan te spreken op zijn eigen verantwoordelijkheid voor de samenleving en haar instituties. Door hem op te voeden in democratisch burgerschap, via het onderwijs en het Huis van de Democratie. Door als overheden de besluitvorming veel meer te organiseren met vormen van burgerparticipatie, waaronder burgerraadpleging. Door hem te betrekken bij veiligheidsvraagstukken in de buurt en prioritering van politie-inzet. Door hem samen met anderen toezicht te laten houden in buurten en hem te faciliteren in de verbetering van de leefbaarheid en het onderhoud van buurten. Door de betrokkenheid van jonge ouders bij crèches en basisscholen als uitgangspunt te nemen voor medeverantwoordelijkheid voor het bestuur van kinderopvang en basisonderwijs. Door hernieuwde democratisering van scholen, universiteiten, woningcorporaties, zorginstellingen, kortom van alle door belastingen en premies betaalde voorzieningen.

Burgerparticipatie is een recht, maar wat mij betreft ook een plicht. Zoals de voetbalvereniging in mijn buurt de bardienst verplicht stelt, mag de gemeente het schoonmaken van de stoep en de school, het verzorgingstehuis en de corporatie enige vorm van meedoen in de besluitvorming en/of activiteiten verplicht stellen (een discussie over de stemplicht gaat waarschijnlijk te ver). De solidariteit in de samenleving kan niet alleen maar gestalte worden gegeven via de belastingen en premies, de blauwe envelop, via het sentiment ‘ik betaal er toch voor’, maar moet steviger verankerd worden door het stimuleren van democratisch burgerschap. Daar is meer voor nodig dan een Handvest Verantwoord Burgerschap, zeker niet

als in dat Handvest het recht om niet te participeren (en toch te klagen) staat. Wat mij betreft is dat een verkeerd signaal. Meedoen is de norm, niet afzijdigheid.

Hier is een langdurige kabinetsbrede inzet voor nodig. Een campagne gericht op het bevorderen van betrokken burgerschap. Op het identificeren van de vele initiatieven in de samenleving en het ondersteunen ervan: onbaatzuchtige hoogopgeleide jongeren die zich inzetten in achterstandsbuurten, de vele initiatieven in wijken, particuliere ontwikkelingshulp, vrijwilligerswerk in uiteenlopende vormen, nieuw burgerschap! Verder moeten de wet- en regelgeving en het beleid dat betrekking heeft op de medezeggenschap van leerlingen, studenten, ouders, huurders, patiënten worden doorgelicht en zo nodig verbeterd. De collectieve sector moet weer ván de burgers worden. En juist in collectieve verbanden kan men de competenties van democratisch burgerschap ontwikkelen: men moet omgaan met strijdige belangen, leert compromissen sluiten en ontdekt dat de bomen niet tot in de hemel groeien. Op deze manier kunnen we werken aan een deelnemersdemocratie in plaats van een toeschouwersdemocratie.

Pierre Heijnen is lid van de Tweede Kamer voor de PvdA.